

въ по-систематическа форма още съ възцаряването на Амуратъ (1574), но тя бѣше бащински отгледана отъ неговитѣ наслѣдници. Българскитѣ „князове“ нищо не можаха да направятъ противъ това. Отъ най-низкитѣ до най-високитѣ, общественнитѣ служби бѣха продавани срѣщу скжпи цѣни, турскиятъ бакшишъ стана нѣщо като мода, произволътъ на чиновницитѣ — законъ. Въ поновитѣ врѣмена, произволътъ се прѣвѣрна въ най-опасенъ бичъ противъ населението, което неможеше да задържи богатата на своя трудъ нито съ живота си, нито съ смъртта си. Къмъ това се прибавиха и производитѣ на великитѣ султани изъ Цариградъ и на великитѣ паша изъ санджацитѣ. Една велика османска мрѣжа отъ насилия и шпиони се дигна надъ цѣлата имперія. Прави сж думитѣ на James Baker, че султанитѣ сж имали нужда отъ лудешки суми, за да издържатъ своитѣ куртизани, своитѣ шпиони и своитѣ хареми. Но тѣзи суми не се събираха поне чрѣзъ редовни налози, чрѣзъ една данѣчна система, която да отговаря на економическата сила на страната. Всѣка цивилизована държава знаеше, че въ културата на земята се криятъ първитѣ източници на богатствата и националното благосъстояние; че въ разработването на дѣвственнитѣ полета и въ покровителството на производителния трудъ е залогътъ на нейното бждаще; че съ огледъ на постигнатото отъ другитѣ и съ огледъ на мѣстнитѣ условия, трѣбва да се насърдчаватъ по-жизненнитѣ култури, по-доходнитѣ производства, главно оние, които иматъ значение за мѣстнитѣ пазари и за тѣзи, що държавата може да си открие другадѣ: че въ разпрѣдѣлението на данѣцитѣ трѣбва да се спази една относителна справедливостъ. Цивилизацията на една страна зависи отъ свободното развитие на нейния економически животъ, отъ рѣста на срѣдставата, замѣсени въ производството, и, ако щете, отъ свободниятъ полетъ, който намира частната инициатива и тая на отдѣл-